Fridun bəj

Bimə'rifət, nadan.

Hejdərqulu aqa

A gəda mən bimə'rifətəm? Mən nadanam? Ajь oqlu, ajь! (Kyrsyny əlinə gətyryb Fridun bəjin ystə hyçum edir. Qonaqlar ajaqa qalqьrlar. Çə'fər bəj Hejdərqulu aqanьn əlindən dutur.)

Çə'fər bəj

Hejdərqulu aqa, sənə qurban olum, sakit ol.

Hejdərqulu aqa

Cəkil kənara, gərym bu pota oqlu nə çyr'ət edib o sözləri mənə dejir. (Kyrsy ilə vurub Fridun bəjin başьnь jarьr. Kuj, qalmaqal qalqьr.)

PƏRDƏ

ŞAHSƏNƏM VƏ GYLPƏRI

Bir pərdədə yc şəkilli pjes

1921

IŞTIRAK EDƏNLƏR:

P i n ə c i Q a f a r.
Ş a h s ə n ə m—Onun arvadı.
M i r z ə F ə r ə ç—Kyçə məktub jəzanı.
G ü l p ə r i—Onun arvadı.
A x u n d m o l l a Q a s ı m

BIRINÇI ŞƏKIL

Pinəci Qafarın otaqı. Joqsul, zəhmətkeş otaqı mənzərəsi.

Pinəci Qafar

(Başmaq jamajarkan oqujur. Şahsənəm də tikiş tikir)

Pinəci mənəm işləməsəm mədarım kecməz, mənim,
Bu qışı burda qışlamasam mədarım kecməz mənim.

Şahsənəm

Qafar birçə o oqumaqı kəs, mənə qulaq as.

Qafar

Bujur kəsdim, nə dejirsən?

Şahsənəm

Onu dejirəm ki, mən kimdən əksijəm?

Qafar

Arvad nə demək istəjirsən? Başa dyşmyrəm.

Şahsənəm

Coq jaqşı başa dyşyrsən. Ançaq özyny anlamamazlıqa qojmusan.

Qafar

A nadyryst balası, sən nə dedin ki, mən də başa dyşəm.

Şahsənəm

Dejirəm ki, mən kimdən əksijəm?

Qafar

Allahy əkbər a tın-tın Həsənin qızı. Telqraf Gyllynyn balası. Axı sən nə dejirsən ki, mən başa dyşym.

Şahsənəm

Belə mən dejirəm ki, kimin arvadından əksijəm.

Qafar

Əstəqfrullah. Lə'nət şejtana. A myrtədin qızı, elə tutu quşu kibi təkrar edirsən ki, mən kimdən əksijəm, mən kimdən əksijəm. Bunu kec, bunu eşitdim, sözynyn dalını söjlə.

Şahsənəm

Belə sözymyn dalı da budur, qabaqı da. Mən kimdən əksijəm.

Qafar

Lə'nət sənə kor şejtan. Arvad ajdınça de görym məndən nə istəjirsən? Səni başa dyşə bilmirəm.

Şahsənəm

Qafar, görürəm əllərin qabar olan kibi bejnin də qabarlajıbdır. Başına söz girmir.

Qafar

Axır sən mənə nə dejirsən ki, mənim də bejnimə girməsin.

Şahsənəm

Belə mən onu dejirəm ki, mən kimdən əksijəm. Məşədi İbadın arvadı kecəl Pystədənmi? Kərbəlajı Qulamın arvadı çızdalan Nabatdanmı? Joqsa dəllək Kərbəlajı Çə'fərin arvadı aqzı əjri Fatmadanmı? De çavab ver.

Qafar

Hə, beləçə indi başa dyşdym. Sən mənnən paltar davası eləjirsən, eləmi?

Şahsənəm

O da var. Amma indiki davam başqa şejdir.

Qafar

Onda başla gəlsin.

Şahsənəm

Jaqşь, a Qafar nəjə məni «Şejx Sən'ana», «Eşq Intiqamə», «Iblisə» aparmьrsan?

Qafar

Aj rəhmətlijin qьzь, barь zijarətin birini de, mən də gərym başьma nə cara qьlaram. Bu kəsadlьq vaqtda mən səni yc zijarətə neçə aparьm, arvad, «Şejx Sən'an»ьn qəbri uzaq əlkədədir. O ki qaldь «Eşqi-intiqam», «Iblis» zijarətgahlarьna onlarьn nə adlarьnь eşitmişəm, nə də myqəddəs qəbri-şəriflərini gərmyşəm.

Şahsənəm

Jaqşь a Qafar, bəs bilmirsən onda hər aqşam sən də dostun Mirzə Fərəç də evdən cьqьb bir də geçə jarьsь gəlirsiniz. De gərym haradan gəlirsiniz?

Qafar

Arvad, sənə min dəfə demişəm, min bir dəfədə dejirəm. Biz hər geçə məşədi Əlibalanьn cajcь dykanьna jьqьşьrьq. Orada dərviş baba şirin-şirin hekajələr, maraqlь naqьllar səjləjir, biz də qulaq asьrьq. Sonra da qəsidə oqujur. Dinləjib axirət ycyn savab qazanьrьq. Indi geçələr hardan gəldijimizi bildinmi?

Şahsənəm

Bu şirin dil ilə məni aldada bilməzsən. O gyny mən də, Gylpəri də hamamda idik. Tratirdən (teatro) səhbət acьldь. Məşədi Ibadьn arvadь Pystə əllərini belinə qojub bizə fors atьrdь. Lovqa-lovqa danь-

şьb dejirdi ki, aj jazьqlar, allah sizi piti bişirməjə, çəhrə əjirməjə jaradьbdьr. Siz evdə qalьb geçəgyndyz işləjirsiniz, ərləriniz də tratirlarda kef çəkirlər. Şejx Sən'an ojnuna getdim, Mirzə Fərəç ilə usta Qafarь orada gərdym. «Eşq və intiqam», «Iblis» ojunlarьna getdim jenə də onlarь orada gərdym.

Qafar

O Pystə arvad xьrp jalan dejir. Buna birinçi və axьrьnçь sybut odur ki, jalan dedijinə gərə qurban olduqum Imam Çə'fər Sadьq onun aqzьnь əjibdir. Bu imam əzy dyz danьşan adam olduquna gərə jalan dejəni sevmir. O arvad gərəsən kimi gərybsə bizə oqşadьbdьr.

Şahsənəm

A Qafar, jə'ni sən bilmirsən ki, mən haraja getmək istəjirəm?

Qafar

Zijarətə.

Şahsənəm

Hə, o zijarəti də tratirda göstərirlər?

Qafar

Nəmənə? Səni teatroja aparьm? Ojunbazxanaja? O məhtərəm axund-mollalarьmьzьn təqlidini cьqaran jerə?

Şahsənəm

Hə, nə var? Nə ycyn gözlərini bərəldirsən. Belə tratira getmək istəjirəm.

Qafar

Arvad, gəryrəm əqlin caşьbdьr. Bu axşam vaqtь bizi gynaha batьrma. Dur aqzьnь suja cək. Dur, lylejin eşikdə doludur. Arvad nədir, teatroja getdi

nədir? Arvadlar gərək evdə otursun pitisini bişirsin, çəlıməsini əjirsin, vəssəlam.

Şahsənəm

Qafar, mən özgə şej bilmirəm. Bu saat durub məni «Eşqi-intiqam» tratrina apararsan.

Qafar

Arvad, göryrəm sən dəli olmusan. Mən neçə səni eşqbazlıq teatrosuna aparım. Orada baçı qardaşa aşiq olur. Axırda da hər ikisi ölyr. Şejx Sən'an ondan da bəttərdir. Şejx Sən'an bir mə'myn kişi olduqu halda bir gyrçy qızına aşiq olur. Caxır icir, boğuna xac taqır, daha bilmirəm nələr, nələr eləjir. Arvad, o ki, «Iblis»ə qaldı, onu gərən gyndən bəri az qalmışam on jeddi ryk'ət namaz əvəzinə jyz on jeddi ryk'ət qılam.

Şahsənəm

Baq, Qafar, adamın boğuna beləçə qojarlar ha. Bəs sən dejirdin ki, oraja getmirəm. Dur bu saat dinməz, söjləməz məni tratraja apar.

Qafar

Arvad jaqşısı budur ki, sənin qol-qabırqanı sındırmamışş buradan gedim. (Gejinib gedir.)

Şahsənəm

Çəhənnəmə get, gora get. Indi mən də tratira gedəndə görym sən nə dejəçəksən. (Gylpəri daxil olur.)

Gylpəri

Salam əlejkym aj Şahsənəm baçı.

Şahsənəm

Əlejkyməssəlam aj Gylpəri. Arvad carşafını jerə qoj otur, Qafardan söjləjəçəjəm.

Gylpəri

Bəs özy hanı? Teatroja getdi?

Şahsənəm

Aj arvad, onu hardan bildin?

Gylpəri

Dynən Qafar bizdəjdi, Mirzə Fərəç ilə söz qoşdular ki, bu geçə teatroja getsinlər. Mənim kişim soruşdu ki, Qafar, hansı teatroja gedək, o da dedi: Bulvarın janındakı... Şoqəribin adı jadımdan çıqdı. Hə, satır-alır.

Şahsənəm

Aj qız elə dejil. Mənim jaqşı jadımdadır ki, onda bir it sözy də var. Hə jadıma dyşdy. Satır aq it (Satiragit).

Gylpəri

Hə dejəsən sən dyz dejirsən. Dur ora gedək.

Şahsənəm

Qafargil bizi görsələr neçə olsun?

Gylpəri

Carşafa byrynərik tanıja bilməzlər. dejirlər o teatroja coq arvad-uşaq gedir, onların icində bizi hardan tanıja bilərlər.

Şahsənəm

Indi ki belə oldu, qoj tanısınlar. Bəs başqa arvadlar nə ycyn gedirlər?

Gylpəri

Doqru dejirsən. O gyny Nabat dejirdi ki ərim ilə oraja getmişdim. Orada çinlər jerin icindən çıqıb şejtan ilə danışırlar.

Şahsənəm

Aj arvad, nə əçəb qorqmamışş,

Gülpəri

Neçə qorqmamış, bərk qorqubdur. Hətta istəjibdir durub qacsın, əri əlindən dutub saqlajıbdır. Dejibdir ki, qorqma onlar çin dejil, adamlardır onların ojunlarını cıqardırlar.

Şahsənəm

Daha durma, vaqt kecir. Gedək. Joqsa ojunu başlarlar.

Gülpəri

Gedək. (Gedirlər.)

IKINÇI ŞƏKIL

Əhvalat Satiragit teatrosunun zalında vaqe olur. Teatronun səhnəsi pərdə ilə qapalı. Sıralar teatroja gələnlər ilə doludur. Mirzə Fərəç, dal sırada oturmuş. Qafar birinçi sırada baqa-baqa Mirzə Fərəçi aqtarır.

Qafar

Adə gərəsən mənim joldaşım harada oturubdur. (Birdən gəzy arvadına sataşır.) Arvad sənsən?

Şahsənəm

Bəli, mənəm.

Qafar

Burada nə qajrırsan?

Şahsənəm

Tratira gəlmişəm.

Qafar

Coq qələt etmisən, səfeh qızı səfeh. Əl ajaqın qırılmamış qalq, qabaqıma dyş.

Şahsənəm

Ölәsən də getməjəçəjəm. Bəs bir belə arvad burada nə qajrırlar.

Qafar

Çanına dərd qajırırlar. Dyş qabaqıma.

Gülpəri

A Qafar, Şahsənəm doqru dejir, bəs bu qədər arvadların ərləri joqdur. Joqsa elə qejrətli bir tək siz cıqmısınız.

Q a f a r

Allahy əkbər, bu papaqdır, joqsa sizin başınızdakı jajlıq. (Papaqını jerə vurur.) Adə bura baq. Mysəlman arvadı teatr? Bəs bizim namusumuz, qejrətimiz harada qaldı?

M i r z ə F ə r ə ç

Adə Qafar, Qafar buradajam.

Q a f a r

A kişi buraja gəl.

M i r z ə F ə r ə ç

Adə jerimiz burdadır. Sənin bilitin də məndədir.

Q a f a r

Adə bilit çəhənnəmə arvadlar burdadır.

M i r z ə F ə r ə ç

Adə hansı arvadlar?

Q a f a r

Şahsənəm ilə Gylpəri.

M i r z ə F ə r ə ç

Gylpəri də.

Q a f a r

Hə, hə, tez ol gəl.

M i r z ə F ə r ə ç
(onlara tərəf gələrkən)

Ej dad bidad Ərdəbil. Gylpəri nadyryst qızı, nadyryst, hərgah sabah acılar, səni paraxoda qojub bir baş Ərdəbilə göndərməsəm mənim atam, babam jeddi qat əçdadımın ərvahinə lə'nət olsun. Qalq köpəjin qızı köpək.

G y l p ə r i

Ölsən də getməjəçəm. Bəs bir belə arvadların ərləri joqdur. Joqsa kişi təkçə siz cıqmısınız?

M i r z ə F ə r ə ç

Bəli, mysəlman ançaq bizik. Arvad nədir teatr nədir? (Arvadların əllərindən dutub dartırlar, sıradan qıraqa cıqardırlar. Onlar da dartınıb əllərindən cıqırlar. Zalda qacırlar. Qafar ilə Mirzə Fərəç onları qovurlar.)

YCYNÇY ŞƏKIL

Pinəci Qafarın evi.

M i r z ə F ə r ə ç

Qafar, sən bunlardan myqəjət ol, mən də gedib axund molla Qasım aqanı caqırım gəlib bu binamusların talaqını versin.

Q a f a r

Jaqşı get. (Mirzə Fərəç cıqır.) Baq burada teatro dejil. And olsun atamın ərvahinə, bir balaça o jan-bu jan eləsəniz elə bir sillə səkərəm ki, jerinizdə qalarsınız.

Ş a h s ə n ə m

Allah vurub səni, hynərindir əlini qaldır.

G y l p ə r i

Jaqşı, siz bizi boşadırsınız, biz də o siz bəjənmədijiniz kişilərə ərə gedirik. Onlar da tez-tez bizi teatroja apararlar.

Q a f a r

Allahy əkbər, lə'nət sənə kor şejtan. Indi durub ikisini də boqub əldyrəçəjəm ha.

Ş a h s ə n ə m

Allah vurub səni. Durub səni o qədər dəjərik ki, arvad boşamaq da jadından cıqar.

Q a f a r

Arvadın hynəri nədir ki, kişijə əl atsın.

Ş a h s ə n ə m

Baq hynəri belədir. (Durub onunla dutaşır. Gylpəri də köməjə gəlir. Qafarın ajaqından çəkir, Qafar jıqılır, onu jumruqlajırlar. Bu halda Mirzə Fərəç və onun dalınça molla Qasım daxil olurlar.)

Q a f a r

Ədə Mirzə Fərəç, qojma arvadlar hejimi kəsdilər. (Arvadlar Qafarı buraqıb Mirzə Fərəçin ystə dyşyrlər, jumruqlajırlar. Molla aralaşdırır, ona da bir iki jumruq dəjir.)

M o l l a Q a s ı m

Aj baçılar, bir toqdajın. (Arvadlar dajanırlar.) Bəs mollaja belə ehtiram edərlər?

Ş a h s ə n ə m

Bir molla ki, geçə jarısı bu iki səfihin səzynə baqıb biz bicarələrin talaqını verməjə gələ, elə axundun ehtiramını saqlamazlar.

Q a f a r

Arvad bəsdir, bizi bijabır etdin.

M o l l a Q a s ı m

Usta Qafar, bir arvad ki, biz ruhanilərə, biz şəriət ərlərinə biehtiramlıq elədi, onu boşa getsin. Şəriət də belə bujurub.

Q a f a r

Dyz bujursan aqa.

Ş a h s ə n ə m

Kyl sənin başına, a belə ər. A qanmaz kişi, gərmyrsən bu molla nə dejir. Mən sənin arvadınam joqsa bu şorgəz molla?

M o l l a Q a s ı m

Usta Qafar, bu sözdən sonra bu arvadın nikahı pozuldu. Indi çanın azaddır.

Şahsənəm

Belə kyl molla başına.

Molla Qasım

İndi bu arvaddan sual çavab edin, A baçı sən bilirsən ki, biz ruhanilər mysəlman arvadlarına teatroja getməji haram bujurmuşuq.

Gylpəri

Bilmirəm.

Molla Qasım

Bilmirsən indi bil.

Gylpəri

Bəs kişilərə neçə?

Molla Qasım

Onlara da nəhj etmişik.

Gylpəri

Bəs nejə gedirlər?

Molla Qasım

Gərək getməsinlər. Gynah da etməsinlər. Lakin arvad ilə kişidə fərq vardır. Şejtan həzrət Adəmi aldada bilmədi. Amma Həvvanı aldatdı. Behiştdən hər ikisini cıqartdı. Kişini o ojun cıqardanlar joldan cıqa da bilməzlər. Arvad isə naqisyl'əql olar. Tez aldadarlar.

Gylpəri

Aj molla, bilirəm sən bizim nikahımızı gerı oqumaqa gəlmişsən. Sən hec zəhmət cəkmə. Mən kəbinimi hələl edib çanımı azad edirəm. Elə rəhmətlik atam məni gəzləri jaşlı bu qoça kaftara vermişdi.

Mirzə Fərəç

Nəmənə? Qoça kaftar? İndi ki belə oldu, daha səni boşamıram.

Gylpəri

Ölsən də boşanaçaqam.

Mirzə Fərəç

Mən də boşamajaçaqam.

Qafar

İndi ki iş bu məqama catdı, Şahsənəm mən də səni boşamalı olmadım.

Şahsənəm

Ölsən də boşanaçaqam.

Molla Qasım

Bir mənə də qulaq asın. Gəryrəm siz arvad boşajan dejilsiniz. Mənim zəhmət haqqımı veriniz cıqım gedim.

Qafar

Nəmənə? Sən nə qajırdın ki, zəhmət haqqı da istəjirsən?

Mirzə Fərəç

Rəhmətlijin oqlu bu geçə jarısız gəlib arvadlarımızı əlimizdən almaq istədiji bəs dejil, bir də zəhmət haqqı istəjir.

Qafar

Biz arvadlarımızı boşamaq istəmirik.

Molla Qasım

Çəhənnəmə boşajınız. Mənim zəhmət həqqimə nə dejirsiniz?

Mirzə Fərəç

Uzun myşərrəf eləmə. Dur rədd ol.

Qafar

Bas bajıra.

Molla Qasım

Allah sizin bərəkətinizi kəssin. Bu geçə vaqtı məni avara etdiniz.

M i r z ə F ə r ə ç

Sənə dejirəm uzun myşərrəf etmə. Dur rədd ol. (Molla səjlənə-səjlənə gedir.)

Ş a h s ə n ə m

Aj qьz Gylpəri, dur biz də bunlarьn açьqьna dəniz kənarьna gəzməjə gedək.

G y l p ə r i

Dur gedək. (Qapьja tərəf gedirlər Qafar ilə Mirzə Fərəç qabaqlarьnь kəsirlər.)

M i r z ə F ə r ə ç v ə Q a f a r

Hara gedirsiniz?

G y l p ə r i v ə Ş a h s ə n ə m

Bulvara, gəzməjə. (Vuruşurlar.)

M i r z ə F ə r ə ç v ə Q a f a r

Biz də gedirik! (Onlara qoşulub gedirlər.)

PƏRDƏ

CARXЬ-FƏLƏK

Pjes—iki pərdədə, dərd şəkildə.

1921-çi il.